

ЁШЛАР МАЪНАВИЯТИНИ ШАКЛЛАНТИРИШДА МИЛЛИЙ МЕРОСИМИЗНИНГ ИЛМИЙ АҲАМИЯТИ

М. У. Мамадалиев

*“University of economics and pedagogy” НОТМ “Иқтисодий ва ижтимоий
фанлар” кафедраси ўқитувчиси*

Мақолада маънавий-маърифий мерос, қадриятлар, илм фан тараққиёти, ёшлар маънавиятини шаклланиши, маънавий баркамолликни шакллантирувчи омиллар, фалсафий дунёқарашга асос бўлувчи қадриятлар ва танқидий фикрлаш ҳақидаги фикрлар айтиб ўтилган.

Калит сўзлар: маънавият, маърифат, маданият, илм, фалсафа, қадрият, дунёқараш, тасаввуф, тарбия, мафкура, инсонпарварлик, мерос

В статье рассматриваются духовно-просветительское наследие, ценности, развитие науки, формирование духовности молодежи, факторы, формирующие духовное совершенство, ценности, лежащие в основе философского мировоззрения и критического мышления.

Ключевые слова: духовность, просвещение, культура, наука, философия, ценности, мировоззрение, мистика, воспитание, идеология, человечество, наследие

The article discusses the spiritual and enlightenment heritage, values, the development of science, the formation of youth spirituality, the factors that shape spiritual perfection, the values that underlie the philosophical worldview and critical thinking.

Key words: spirituality, enlightenment, culture, science, philosophy, values, worldview, mysticism, upbringing, ideology, humanity, heritage

Давлатимиз томонидан амалга оширилиб борилаётган ислохатларнинг дастлабки кунларидан бошлаб ёшлармаънавиятини шакллантириш ва уларнинг дунёқарашини, тафаккур оламини бойитишга алоҳида эътибор берилиб келинмоқда. Зеро, мустақил, ҳуқуқий, демократик давлат, эркин фуқаролик жамиятини барпо этиш учун дастлабки ўринда жамият аъзоларининг маънавий-интеллектуал дунёсини бойитиш, ривожлантириш, шакллантириб ва мустақамлаш муҳим аҳамият касб этарди. Мустақиллик туфайли бир қатор тарихий маънавий-маърифий меросимиз ва қадриятларимиз қайта тикланди, десак хато бўлмайди. Айниқса, келажак пойдевори бўлмиш ёшларга берилаётган эътибор ва имкониятлар, уларни миллий истиқлол руҳида тарбиялаш ва таълим-тарбия бериш долзарб масалалардан бири сифатида эътироф этилаётгани ҳар биримизни қувонтиради. Зеро, ёшлар миллат келажagini белгилаб берувчи, тараққиёт сари илдам ҳаракат қилувчи, янгиликка ҳамиша ташна бўлган таянч кучлардир. Ёшлар маънавиятини шакллантириш уларни ҳар томонлама билимли, саводли, юксак ахлоқли ва

хулқли қилиб тарбиялаш, улғайтириш жамият ҳаётини яхшилашда ўз навбатида фақат ва фақат ижобий самара беради. Бунга эришишнинг бир қанча усул ва воситалари мавжуд бўлиб, бу эса дастлаб ёшлар маънавиятини юксалтиришни тақозо этмоқда. Дарҳақиқат, юксак маънавият-енгилмас куч сифатида эътироф этилар экан, бунда улкан маънавий меросимиз катта аҳамият касб этади.

Шу ўринда президентимиз Шавкат Мирзиёевнинг қуйидаги фикрлари диққатга сазовордир: “Дунё шиддат билан ўзгариб, барқарорлик ва халқларнинг мустаҳкам ривожланишига раҳна соладиган турли янги таҳдид ва хавфлар пайдо бўлаётган бугунги кунда маънавият ва маърифатга, ахлоқий тарбия, ёшларнинг билим олиш, камолга етишга интилишига эътибор қаратиш ҳар қачонгидан ҳам муҳимдир.”¹

Шу ўринда фалсафанинг алоҳида аҳамиятини кўрсатиб ўтиш диққатга сазовордир. Чунки инсоният тарихи шундан далолат берадики, фалсафа умуминсоний ва универсал фан эканлиги сабабли, кишилар фаолиятини тартиблаш ва тўғри тизимлаштиришда ижобий аҳамият касб этади. Ёшларда фалсафий билимларни шакллантириб бориш эса уларнинг турмуш ва тафаккур тарзини юксалтиради ва шу билан биргаликда жамиятда бўлаётган воқеа ва ходисаларга, жараёнларга ўзининг шахсий, яъни ижобий ёки салбий муносабатини билдира олиш кўникмасини шакллантиради. Шу боис ҳам Ватанимиз мустақилликка эришганидан сўнг фалсафа ва таркибий қисмлари бўлган этика, эстетика, социология, политалогия, фалсафий антропология, психология, ижтимоий фалсафа, мантиқ ҳамда аксиология, яъни кадриятлар фалсафаси сингари фанларга бўлган муносабат тубдан ўзгарди. “Фалсафа фанларнинг отаси” деган ибора яна бир қарра ўз тасдиғини топди.

Ёшлар маънавиятини шакллантиришда фалсафа дунёқарашини ва унинг бошқа тармоқларининг роли ҳамда аҳамияти хусусида алоҳида тўхталиб ўтар эканмиз, унинг қуйидаги жиҳатлари айтиб ўтиш аҳамиятга моликдир. Зотан фалсафий билим, алсафий дунёқараш билан озиқланган ёшларда юксак маънавият шаклланади ва уларда оламга, воқеа-ходисаларга, атрофини ўраб турган жамият аъзолари ва уларнинг фаолиятига бўлган онгли муносабат шаклланади, фалсафий билимларнинг тўпланиб бориши эса ҳар қандай муаммоли вазиятларда ҳам ўзини ўзи бошқара олиш қобилияти ривожлантиради. Фалсафа унинг таркибий қисмлари унинг тармоқлари ҳамда аждодларимиз асос солган миллий маънавий илмий меросимиз билан биргаликда ёшларда ахлоқий сифатлар, гўзаллик, нафосат, нафислик сингари тушунчалар, жамият, инсон, ижтимоий тараққиёт ва унинг қонуниятларини тушунтиради ва униб-ўсиб келаётган баркамол ёшлар онгига универсал табиатга эга бўлган дунёқарашнинг ривож топишида бирламчи аҳамият касб этиб, умуминсоний кадриятлар шаклланишига ҳам сабаб бўлмоқда.

¹Мирзиёев Ш.М. Миллий тараққиёт йўлимизни қатъият билан давом эттириб янги босқичга кўтарамиз. 1-том. Т.: “Ўзбекистон”, 2017. - 27-б.

Бу эса мустақил ўзбекистоннинг стратегик мақсади - бозор иқтисодиётига асосланган ҳуқуқий-демократик давлат в афуқаролик жамиятини қуришдан иборатдир. Бунинг учун ҳар бир инсон, аввало, шахсий фаоллик, билимдонлик, Ватангамеҳр-муҳаббат, инсонпарварлик каби олижаноб фазилатлар соҳиби бўлиши лозимки, бу жараён халқимиз маънавий ва маърифий мероси, кадриятларидан унумли ва самарали фойдаланишни тақозо этади.

Миллий мустақиллик мафкурасини шакллантириш ва комил инсонни тарбиялаш илмий, тарихий ва ижтимоий долзарб мавзулардан эканлиги, бу борада халқимизнинг маънавий, фалсафий илмий меросини, шу жумладан миллий кадриятларни ҳам ҳартомонлама ўрганишни тақозо қилади.

Жаҳон халқларининг ижтимоий-сиёсий ва маданий тараққиётида мамлакатимиз алоҳида ўрин тутади. Шу кунга қадар Ўзбекистон Шарқва Ғарб мамлакатлари ижтимоий-сиёсий ҳаётнинг барча йўналиш ва соҳалари, жумладан ижтимоий-фалсафий фикрлар тараққиётида ўзининг сезиларли изини қолдириб келаётганини кўришимиз мумкин.

Зеро, жамиятнинг бир тараққиёт босқичидан ва муайян кадриятлар тизимидан иккинчи тараққиёт босқичи ва янги кадриятлар тизимига ўтиши, прогрессив ғояларнинг кишилар онги ва тафаккуридан жой олиши, ислохотларнинг позитив ўзгаришларга, цивилизация талабларига мос ижтимоий ҳодисаларга айланиши замон талабларига жавоб берадиган юқори малакали кадрлар етиштиришга боғлиқдир. Чунки, тафаккури ҳар қандай

«изм»лардан озод, замонавий дунёқараш, миллий ва умуминсоний кадриятларга ворис бўлган инсонларгина фуқаролик жамиятини барпо этишга, эл-юрт равнақи ва миллий маданиятни яратишга ва уни асрашга ўз ҳиссасини қўшишга қодирдир.

Ёшлар маънавиятини шакллантириш жараёнлари ҳақида ўзбекистон республикасининг биринчи Президенти И.Каримов ўз фикрлари ҳақида тўхталиб мустақиллигимизнинг маънавий-ахлоқий кадриятлари ҳақида тўхталиб, бу негизлар умуминсоний кадриятларга содиқлик; халқимизнинг маънавий меросини мустаҳкамлаш ва ривожлантириш; инсоннинг ўз имкониятларини эркин намоён қилиш; Ватанпарварлик² эканлигини кўрсатиб ўтганлар. Бу эса фалсафа ва маънавий-маърифий мерос ҳамда кадриятларни шакллантириш ва маънавий етук инсонни тарбиялаш илмий, тарихий ва ижтимоий долзарб мавзулардан эканлиги, бу борада халқимиз бой маънавий, фалсафий меросини, шу жумладан кадриятларни ҳам ҳартомонлама ўрганиш, кенг халқоммасига

Миллий фалсафий меросимизнинг муҳим қисминитасаввуф таълимоти ва кадриятлари, шу жумладан айнан бизнинг Ватанимизда шаклланиб, эндиликда бутун дунёга тарқалган, дунё илм фани ва маданияти,

² Каримов.И.А. Ўзбекистон: миллий истиқлол, иқтисод, сиёсат, мафкура.-Т.: Ўзбекистон, 1996. I-Ж.-Б. 76.

умуминсоний кадриятлари тараққиётига катта ҳисса қўшган, уч буюк тасаввуфий тариқатлар: яссавия, кубровия ва нақшбандия тариқатлари ташкил этади. Мамлакатимиз ўзининг мустақил тараққиёт йўлидан ва ёшлар маънавиятини шакллантироиш йўлидан борар экан, умуминсоний кадриятларга содиқликда умуминсоний кадриятларни ўрганиш зарурдир. Негаки «...тарихимизни ва жаҳон цивилизациясини ривожлантиришга бебаҳо ҳисса қўшган буюк аждодларимиз»³ дир. Бу эса бизга Баҳоуддин Нақшбанд каби даҳо тасаввуф алломаларимиз ва бошқа тасаввуфий меросларимизни илмий ўрганиш вазифасини юклайди. Демократик давлат ва фуқаролик жамияти бунёд этилаётган ҳозирги жараёнда, инсонни барча имкониятларини намоён қилишга, ўзлигини англашга шароит яратилган. Буборада фалсафий меросимиз ва маънавий-маърифий кадриятларимизни назарий асосларини илмий жиҳатдан махсус таҳлил қилиш ва ёшларнинг маънавий етуқлигини, ахлоқий баркамоллигини таъминлаш, унинг онгидагисалбий иллатларга барҳам бериш, маънавий ҳаётни чуқур, ҳартомонлама ислоҳ қилиш ва тадқиқ этиш зарур.

Шу боис устувор вазифаларни, яъни тараққиёт занжирининг асосий, етакчи халқаларини, аниқламоқ лозим. Иш шундай ташкил этилмоғи лозимки, бунда бир-бирига ўзаро таъсир этувчи ижтимоий ҳодисалардан қайси бири бошқасига фаол таъсир этиш кучига эга бўлган ҳолда, барибир, пировард натижада, унинг ҳосилавий, натижавий мақомга эга эканлиги аниқ ҳисобга олинган бўлсин. Зеро, ҳаётда, барча муносабатларда мутлақ бирламчи ёки мутлақ иккиламчидеган нарса ва ҳодисаларнинг ўзи йўқ, бўлиши ҳам мумкин эмас. Нарса ва ҳодисалар, табиатда ёки жамиятда бўлсин, бир-бирларига таъсир этадилар, ўзаро ўрин алмашиб турадилар.

Албатта ёшлар маънавиятини шаклланишида уларда билимга бўлган кучли қизиқиш, фалсафий дунёқараш, илмий фикрлаш ҳамда танқидий тафаккур маданияти ҳам яхши шакллантиришни талаб қилади. Ёшлар характерида олдиндан шаклланган ўз шахсини кўз-кўз қилишга, мақтанишга мойиллик, кибр каби иллатлар фалсафани ўзлаштириш учун жуда зарур бўлган асл танқидий тафаккурнинг шаклланиши йўлида катта тўсиқ бўлади. Танқидий тафаккурни шаклланиши ахборотни пассив қабул қилишдан бошлаб, муайян муаммолар ечими мустақил келишга қадар турли босқичларни босиб ўтади. Танқидий тафаккур асл маънодаги файласуфларда, олимларда жуда кучли ривожланган бўлади. Демак, биз ўз ёш авлодни комил инмон сифатида тарбиялай олишимиз учун унда аввало бугунги кун замон талаблари ва миллий маънавий меросларимиз ҳақида аниқ ҳолда танқидий фикрлаш қобилиятини уйғотиш ва ривожланиш учун шарт-шароит яратишимиз керак. Бу эса ёшларда муқобил фикрлашга ва муқобил фикрларни ўрганишига ёрдам бериб маълумотларни аниқ ва мустаҳкам тушунилишига хизмат қилади.

³ Каримов.И.А. Биздан озод ва обод Ватан қолсин.-Т.: Ўзбекистон, 1994. -Б. 140.

Фойданилган адабиётлар рўйхати

1. Мирзиёев.Ш.М. Миллий тараққиёт йўлимизни қатъият билан давом эттириб янги босқичга кўтарамиз. 1-том. Т.: “Ўзбекистон”, 2017. - 27-б.
2. Каримов.И.А. Ўзбекистон: миллий истиқлол, иқтисод, сиёсат, мафкура.-Т.: Ўзбекистон,1996.І-Ж.-Б. 76.
3. Каримов.И.А. Биздан озод ва обод Ватан қолсин.-Т.: Ўзбекистон,1994. -Б. 140.